

¹Токкулинова Г.К., ²Беделбаева А.Е. , ²Исажанова А.Н.

¹«Қайнар» Академиясы, Алматы қ., Қазақстан

²І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ МАМАНДАРЫН ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Токкулинова Гульнар Казтаевна, Беделбаева Асель Ериковна,
Исажанова Айжан Нурболатовна

Дене шынықтыру және спорт мамандарын инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге даярлаудың ерекшеліктері

Аңдатпа. Мақала инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайын дене шынықтыру және спорт маманын даярлау мәселелеріне арналған. Инклюзивті білім берудің теориялық аспектілері қарастырылды, ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғаларға сипаттама берілді, Қазақстан Республикасында орта және жоғары біліммен қамтылған мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға білім беру бойынша статистикалық деректер келтірілді. Дене шынықтыру және спорт мамандарын ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдармен жұмыс істеуге даярлаудың педагогикалық алғышарттары қарастырылды. Маманның кәсіби қызметке дайындығын көрсететін компоненттер анықталды; педагогтің психологиялық, теориялық және практикалық дайындығына сипаттама берілді; дене шынықтыру және спорт мұғалімінің негізгі функциялары қарастырылды. Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге қабілетті дене шынықтыру және спорт педагогын даярлау үдерісінде қалыптасатын құзыреттер бойынша ұсынымдар берілді.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлға, мүмкіндігі шектеулі тұлға, дене шынықтыру және спорт мұғалімі, педагогті даярлау.

Tokkulina Gulnar Kaztayevna, Bedelbayeva Assel Erikovna, Isazhanova Aizhan Nurbolatovna

Features of training specialists of physical culture and sports to work in an inclusive educational environment

Abstract. The article is devoted to the issues of training a specialist in physical culture and sports, ready to work in an inclusive education. The theoretical aspects of inclusive education are considered, the characteristics of persons with special educational needs are given, statistical data on the coverage of persons with disabilities with secondary and higher education in the Republic of Kazakhstan are given. The pedagogical prerequisites for training specialists of physical culture and sports to work with people with special educational needs are considered. The components that determine the readiness of a specialist for professional activity are identified; the characteristics of the psychological, theoretical and practical readiness of a teacher are given; the main functions of a teacher of physical culture and sports are considered; recommendations on the competencies formed in the process of training a teacher of physical culture and sports who is competent to work in an inclusive education are given.

Key words: inclusive education, a person with special educational needs, a person with disabilities, teacher of physical culture and sports, teacher training.

Токкулинова Гульнар Казтаевна, Беделбаева Асель Ериковна, Исажанова Айжан Нурболатовна

Особенности подготовки специалистов физической культуры и спорта к работе в инклюзивной образовательной среде

Аннотация. Статья посвящена вопросам подготовки специалиста по физической культуре и спорту, готового к работе в условиях инклюзивного образования. Рассмотрены теоретические аспекты инклюзивного образования, дана характеристика лицам с особыми образовательными потребностями, приведены статистические данные по охвату лиц с ограниченными возможностями здоровья средним и высшим образованием в Республике Казахстан. Рассмотрены педагогические предпосылки подготовки специалистов физической культуры и спорта к работе с лицами с особыми образовательными потребностями. Выявлены компоненты, определяющие готовность специалиста к профессиональной деятельности; приведена характеристика психологической, теоретической и практической готовности педагога; рассмотрены основные функции учителя физической культуры и спорта. Даны рекомендации по формируемым компетенциям в процессе подготовки педагога физической культуры и спорта, компетентного работать в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, лицо с особыми образовательными потребностями, лицо с ограниченными возможностями здоровья, учитель физической культуры и спорта, подготовка педагога.

Кіріспе. Бүгінгі таңда педагогикалық ғылым мен тәжірибеде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеу бағытында инновациялық тәсілдер әзірленіп, өмірге енгізілуде. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру әр балаға әлеуметтік жағдайына, нәсіліне, дене және ақыл-ой қабілеттеріне қарамастан, оның білім беру деңгейінің барабар деңгейіне қол жеткізуге тең құқықтар береді [1].

Даму ерекшеліктері бар балаларға бүгінде арнайы мекемелерде білім алудың қажеті жоқ, жалпы білім беретін мектепте олар сапалы білім алып қана қоймай, сонымен бірге өмірге сәтті бейімделіп, эмоционалды және дене даму қажеттілігін жүзеге асыра алады деп болжанғанымен, тәжірибе көрсеткендей, жалпы мектепте «ерекше» балаларды дамыту және оқыту үдерісін ұйымдастыру мәселесі әлі де шешімін таппаған. Бұл мәселелер инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыратын, ерекше білім беру қажеттіліктері бар білімгерлерге түзету және психологиялық қолдау көрсететін кадрлардың тапшылығына байланысты. Дене шынықтыру және спорт мұғалімдері инклюзивті білім беру әдістерін іске асыруда жетекші рөл атқарады, себебі дене шынықтырумен айналысу мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды қоршаған ортамен байланыс орнатуға ынталандыра отырып, олардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етеді.

Зерттеу мақсаты – болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарын инклюзивті білім беру саласындағы жұмысқа даярлау үдерісінің ерекшеліктерін зерттеу.

Зерттеу нысаны ретінде жоғары оқу орнында болашақ дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау үдерісі алынды.

Зерттеу мақсатына сәйкес келесі зерттеу міндеттері қойылды: педагогикалық шындықтың құбылысы және әлеуметтік маңызды мәселесі ретінде инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайына теориялық талдау жүргізу; жоғары оқу орнында дене шынықтыру және спорт маманын даярлау үдерісінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білімгерлермен жұмыс істеудің ерекшеліктерін зерттеу және негізгі құзыреттерін анықтау.

Зерттеудің әдістері мен ұйымдастырылуы. Зерттеудің міндеттерін шешу үшін келесі әдістерінің кешені пайдаланылды: психологиялық, педагогикалық және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді ғылыми талдау; зерттеу мәселесі бойынша бағдарламалық-әдістемелік құжаттаманы, нормативтік құжаттар мен ғылыми еңбектерді зерделеу; теориялық талдау әдістері; салыстыр-

малы талдау, мәліметтерді өңдеуге арналған математикалық статистика әдістері.

Зерттеудің әдістемелік негізін инклюзивті білім беру, кәсіби дайындық және кәсіби даму саласындағы кәсіби қызметтің табиғатын ашатын психологиялық-педагогикалық тұжырымдамалар; педагогикалық қызметтің маңызды ерекшеліктерін анықтайтын зерттеулер; денсаулық жағдайында ауытқулары бар балаларды дамыту бойынша жұмыстар; арнайы түзету мен оңалтуды талап ететін балалардың дамуы үшін жағдай жасаудың психологиялық-педагогикалық технологиялары бойынша ғылыми жұмыстар; мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік-педагогикалық оңалту саласындағы ғылыми жұмыстар; мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға инклюзивті білім беру бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері қалады.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға білім беру – инклюзивті білім беру тәжірибесін дамытудың қазіргі заманғы үрдістерінің бірі.

Әлемдік тәжірибеде ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғалар қатарына келесілер жатады: мүмкіндіктері шектеулі тұлғалар; босқындар, ұлттық азшылықтар отбасыларынан шыққан көшіп-қонушылар, отанына оралып келгендер; қоғамда әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар тұлғалар (жетімдер, девиантты мінез-құлықты балалар, дарынды балалар, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық мәртебесі төмен отбасылардан шыққан); шалғай аудандарда тұратын адамдар жатады [2].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың едәуір бөлігін даму мүмкіндіктері шектеулі балалар құрайды. Әлемдік статистика деректері бойынша дамуында кемістігі бар балалар әлемнің дамыған елдеріндегі жалпы балалар халқының орта есеппен 10-12%-ын құраса, Қазақстанда бұл көрсеткіш 2,8%, және де бұл диагностикалық-консультациялық қызмет жүйесін, оның ішінде балалардың ерте жастағы психологиялық-физиологиялық даму скринингін дамыту қажеттілігін баса көрсететін күрделі мәселенің бірі.

Қазақстанда инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана қатысты деген пікір қалыптасқан. «Инклюзивті мектеп», «инклюзивті сынып», «инклюзивті балабақша», «инклюзивті топ» және т.б. сияқты терминдерді қолдану үлкен қателік, себебі бұл инклюзивті білім берудің мәнін түсінуді, интеграция тетіктерін әзірлеу үдерісін бұрмалайды [3].

Инклюзивті білім беру – бұл арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау жүйесін құруға бағытталған мемлекеттік саясат, бұл саясатқа сәйкес мүмкіндігі шектеулі балалар жалпы білім беретін мектепте оқи алады және барлық балалармен бірге жалпы білім беру стандарты бойынша мемлекеттік бағдарламаны игере алады, білімге тең қол жеткізе алады.

Даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім беру үдерісіне қосу нәтижеге бағдарлануы тиіс оқу жоспарының, стандарттардың икемділігін көздейді. Әр баланың өзіндік даму ерекшелігі, материалды игеру қарқындылығы және өзіндік нәтижесі бар. Нәтижеге бағытталған білім беру философиясы күтілетін нәтижелердің көп деңгейлі жүйесін және соған сәйкес бағалаудың икемді жүйесін қарастырады. Мүмкіндігі шектеулі балалар әртүрлі деңгейдегі жетістіктермен білім ала алады.

Бүгінгі күні мүмкіндігі шектеулі балалардың 27%-ы жалпы білім беретін мектептерде білім алады. Жоғары оқу орындарына мүгедектерді қабылдау квотасы 0,5%-дан 1%-ға дейін ұлғайтылды. Мүгедектігі бар 570 студент жоғары оқу орындарында білім алады. Шалғай аудандарда тұратын балалар шағын жинақталған мектептерде оқиды, бұл орта білімге қол жетімділіктің көрсеткіші болып табылады [4].

Осылайша, инклюзивті білім беру тәжірибесінің кең таралуы арнайы (түзету) педагогика саласындағы педагогтерге жаңа талаптар қойып отыр. Инклюзивті ортада білім беретін мұғалімдердің кәсіби және жеке дайындығына ерекше талаптар қойылады, олар инклюзивті тәсілдің мәнін нақты түсінуі керек, дамудың әртүрлі патологиялары бар оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктерін білуі керек, білім беру ортасының барлық субъектілері арасындағы сындарлы педагогикалық өзара әрекеттестікті жүзеге асыруы керек. Бір сөзбен айтқанда, мұғалім инновациялық білім беру үдерісінде кәсіби қызметті жүзеге асыруға дайын болуы керек.

Дайындық маманның кәсіби дайындығының мақсаты мен нәтижесінің көрінісі. Кәсіби қызметке дайындық маманның өз қызметін ғылым мен техниканың заманауи талаптары деңгейінде жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімі, дағдылары мен машықтарының болуын көздейді.

Отандық педагогикалық ғылымда қызметке дайындық жеке тұлғаның тұтас кәсіби маңызды сапасы ретінде қарастырылады және оның негізгі компоненттері қатарына келесілер жатады:

– мотивациялық: мамандыққа деген оң көзқарас пен қызығушылық; жетістікке жетуге және өзін жақсы жағынан көрсетуге ұмтылу;

– бағыттылық: кәсіби қызметтің ерекшелігі мен шарттары туралы, маманның жеке басына қойылатын талаптар туралы білім мен түсінік қалыптастыру;

– операциялық (танымдық): білімді, дағдыларды, кәсіби іс-әрекеттің тәсілдері мен әдстерін меңгеру, кәсіби міндеттерді түсіну, олардың маңыздылығын бағалау;

– эмоционалды-еріктік: өзін-өзі бақылау, өзінің кәсіби іс-әрекетін басқара білу; кәсіби арнамыс пен жауапкершілік сезімінің болуы;

– бағалау: өзін-өзі бағалау және кәсіби дайындықтың рефлексиясы [5].

Жоғарыда айтылғандарды жалпылай келе, кәсіби дайындықтың психологиялық, теориялық және практикалық сипаттамаларын ажыратуға болады.

Кәсіби қызметке психологиялық дайындық психикалық формациялардың жиынтығы ретінде анықталады: идеялар мен ұғымдар, ойлау тәсілдері мен дағдылары, мотивтер, тұлғаның қасиеттері, субъектінің кәсіби қызметті жүзеге асыруға мотивациялық-семантикалық дайындығы мен қабілетін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, психологиялық дайындық жеке және педагогикалық бағдармен сипатталады, ол өзін және басқасын бірегей тұлға ретінде түсіну мен қабылдауда, сондай-ақ субъект-субъектілік қатынастар жүзеге асырылатын оқу үдерісіне мотивациялық және құндылық тұрғысынан көрінеді.

Инклюзивті білім беруге қатысты психологиялық дайындық студенттің «ерекше» балалармен түзету дамыту іс-әрекетінің технологиясын меңгеру қажеттілігін, осы іс-әрекетке қызығушылық танытуды, болашақ мұғалімнің жеке қасиеттерін, оның мінез-құлқын бақылау және реттеу тәсілдерін меңгеруін білдіреді.

Мұғалімнің теориялық дайындығы, мысалы, аналитикалық дағдыларға ие болуды білдіреді (педагогикалық үдерістің барысын бақылау, оның компоненттерін талдау және анықтау, сондай-ақ олардың арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі). Мұғалімнің теориялық дайындығын көрсететін болжау дағдылары белгілі бір әрекеттің нәтижесін болжау мүмкіндігін қамтиды. Проекттік дағдылар қажетті оқу құралдарын және ең тиімді жұмыс әдістерін өз бетінше таңдау қабілетінде көрінеді. Сонымен қатар, мұғалім педагогикалық үдерісті дұрыс бағалауды (қорытындылауды) және өз іс-

әрекетін барабар өзін-өзі бағалауды қамтамасыз ететін рефлексивті дағдыларға ие болуы керек. Білім берудегі инклюзивті тәсіл аспектісінде мұғалімнің теориялық дайындығы денсаулықтың бұзылу себептері, олардың жіктелуі, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сипаттамалары туралы білімді қамтиды.

Мұғалімнің практикалық дайындығы келесі компоненттерден тұрады:

– ұйымдастырушылық іскерліктер: тәрбиеленушілерді қызметтің әртүрлі түрлеріне тарту, олардың оқуға, спортқа және басқа да қызмет түрлеріне тұрақты мүдделерін дамыту;

– оқушыларды оқу жұмысының дағдыларына икемдеу; ынталандыру әдістерін орынды пайдалану және т.б.

– ақпараттық іскерліктер: оқу ақпаратын баяндай білу, баспа көздерімен және ақпараттық технологиялармен жұмыс істеу дағдылары, ақпаратты білім беру үдерісінің міндеттеріне бейімдей білу.

Сонымен қатар, «ерекше» балалармен өзара іс-қимыл жасауға практикалық дайындық келесілерден көрініс табады: ерекше білім беру қажеттілігі бар тәрбиеленушілермен түзете дамыту жұмысының теориясы мен әдістемесін меңгеру; инклюзивті білім беру мақсаттарын тиімді іске асыруға ықпал ететін жеке қасиеттер жиынтығының болуы; ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға көмек көрсетуге ұмтылыстың болуы.

Инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру және спорт маманы қызметінің құрылымы инклюзия аспектісінде түсіндіруді талап ететін бірқатар өзара байланысты жалпы педагогикалық функцияларды қамтиды. Әр түрлі денсаулық топтары бар балалар оқитын мектепте дене шынықтырумен айналысатын педагог кәсіби қызметтің үш бағыты бойынша дағдыларды игеруі керек:

- 1) дене шынықтыру;
- 2) медицина;
- 3) түзету педагогикасы және психологиясы.

Алайда, мұндай мұғалімнің қызметі тек сау балаларды ғана емес, сонымен қатар денсаулығы нашар балалар мен мүгедек балаларды оқыту үдерісін басқаруды қамтитынын есте ұстаған жөн. Осыған байланысты дене шынықтыру және спорт мұғалімінің инклюзия жағдайындағы жұмысы келесі компоненттермен толықтырылады:

- бейімделген дене тәрбиесі;
- бейімделген қозғалыс рекреациясы;
- денесін оңалту;
- денеге бағдарланған креативті тәжірибе [6].

Бакалаврлардың кәсіби қызметінің сипаттамасын, оның инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істейтін дене шынықтыру және спорт маманының нақты функцияларына қатынасын қарастырайық.

Бейімделген дене шынықтыру дайындық бағыты бойынша бакалавр кәсіби даярлаудың алуан түрлерін жүзеге асырады. Оларға: педагогикалық, тәрбиелік, дамытушылық, оңалту (қалпына келтіру), компенсаторлық, профилактикалық, ғылыми-зерттеу және ұйымдастыру-басқару қызметтері жатады.

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін дене шынықтыру және спорт маманының кәсіби функцияларымен байланыстыра отырып, аталған қызмет түрлерінің мазмұнын қарастырайық.

Денсаулық жағдайындағы ауытқулары бар адамдарға арналған дене шынықтыру немесе бейімделген дене шынықтыру дайындық бағыты бойынша бакалаврдың педагогикалық қызметі келесі бағыттардың жүзеге асырылуын көздейді:

1) денсаулық жағдайындағы ауытқулары бар адамдарды арнайы білімге және оқушының дене мүмкіндіктерін оңтайландыру үшін оларды ұтымды пайдалану тәсілдеріне оқытуды;

2) өмірлік және кәсіби маңызды дағдылар жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қозғалыс әрекеттерін меңгеруді қамтамасыз етуді, субъектінің дене жағдайына емдік әсерді;

3) денсаулық жағдайында ауытқулары бар адамдарда өзін-өзі анықтау, өзін-өзі жетілдіру үшін жағдай жасауды қамтамасыз ететін, қоршаған әлемге қатысты өзінің дене қасиеттерін тану және өзгерту тәсілдерін қалыптастыру.

Бейімдік іс-қимыл рекреациясы бойынша сабақтарында оқушылар дене жаттығулардың сауықтыру әсерін, сондай-ақ түзету жаттығуларын қолданудың әдістемелік әдістерін үйренеді. Денеге бағытталған креативті тәжірибелерді қолданған кезде оқушылар дене жаттығуларын сюжеттік сүйемелдеу туралы ақпарат алады.

Педагогикалық бақылау функциясы, сондай-ақ инклюзивті білім беру маманының педагогикалық қызметіне тікелей байланысты, оқушылардың дене даярлығын тұрақты бағалауды көздейді. Сонымен қатар, «дене дайындық» дене қалыптасу деңгейі, дене қабілеттер, дене мүшелері мен жүйелерінің функционалды жағдайы, сондай-ақ дененің бейімделу қабілеттерінің қалыптасу дәрежесі ретінде түсініледі. Педагог қарапайым тәсілдер арқылы оқушылардың дене бітімін бағалауды және болжауды; қозғалыс қабілеттерінің (жылдамдық-

күш, үйлестіру, күштік төзімділік) даму деңгейін анықтауды; оқушылардың функционалдық жағдайын анықтауды; жүктеменің қолжетімділік дәрежесін бақылауды жүзеге асыруы қажет.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың психологиялық және дене ерекшеліктерімен (сақтық, қорқыныш, коммуникативтілік, негативизм) тікелей байланысты көмек және сақтандыру функцияларын да ескерген жөн. Бұл функцияны іске асыру оқушыларға дене жаттығуларды орындау кезінде сақтандыру және көмек көрсету ережелерімен; суда жаттығу жасау ережелерімен; ерекше жағдайларда жаттығу кезінде гигиеналық талаптармен байланысты.

Педагогикалық іс-әрекетте жүзеге асырылатын конструктивті функция, біріншіден, әдістемелік материалды таңдауды; сабақтың мазмұнын әзірлеуді; оқу құжаттамасын рәсімдеуді; оқушылардың жасын, жынысын, дене шынықтыру дайындығының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтың жеке бағдарламаларын жасауды; дене шынықтырудың әрқилы түрлерімен айналысу кезінде дене жүктемесінің көлемі мен қарқындылығын мөлшерлеуді; әр түрлі медициналық-биологиялық, әлеуметтік-педагогикалық және психологиялық ерекшеліктері бар оқушыларда дене шынықтырудың әр түрлерімен айналысу кезінде медициналық-педагогикалық бақылауды жүзеге асыруды көздейді. Екіншіден, педагог өз қызметінде арнайы материалдық-техникалық құралдарды қолдана білуі керек: түзету, компенсаторлық, профилактикалық, сауықтыру (конструктивті функцияның техникалық аспектісі).

Педагогтің кәсіби іс-әрекетінің тәрбиелік функциясы оқушылардың жеке басының ұжымшылдық, еңбекқорлық, мақсаттылық, жауапкершілік, талапшылдық және т.б. сияқты адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеуге бағытталған. Бұл қасиеттерді тәрбиелеу мұғалімнің сендіру құралдары мен әдістерін, жеке мысалдың тәрбиелік әлеуетін, практикалық оқыту әдісін дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, педагогтің бағдарлау функциясы білім беру қызметіне тікелей байланысты, бұл оқушылардың құндылық бағдарларын қалыптастыру қажеттілігімен (талғамдарын, сенімдерін тәрбиелеу), оларды мінез-құлықтың жағымсыз мотивтерін түзетуге және алдын алуға, моторика мен дағдыларды игеруге итермелеумен байланысты. Сондай-ақ, мұғалім дене шынықтыру сабақтарына, дене жаттығуларын тек оқу кезінде ғана емес, сонымен қатар сабақтан

тыс уақытта да орындауға қызығушылық танытуы керек.

Сонымен қатар, оқушының зияткерлік қабілеттердің дамуын, мысалы, талдау, жалпылау және сыни бағалау, себеп-салдарлық байланыстарды орнату қабілеттерін қамтитын мұғалімнің дамыту функциясын атап өткен жөн. Дамыту функциясы оқушылардың дене дамуын басқаруға бағытталған дене қасиеттерді дамыту: күш, жылдамдық, төзімділік, икемділік), бұл денсаулық жағдайындағы ауытқулары бар балалардың жалпы және арнайы дене дайындығын арттыруға пайдалы әсер етеді.

Дене шынықтыру және спорт маманының оңалту (қалпына келтіру) қызметі адам ағзаның бұзылған функцияларын және қоғамдық қызметке қабілетін қалпына келтіруге көмек көрсетуді; денсаулықтың бұзылуынан туындаған тіршілік-тынысының шектелуін жою мүмкіндігін қамтамасыз етуді; компенсаторлық және профилактикалық қызметті; аурулардың туындауының және (немесе) өршуінің алдын алу жөніндегі іс-шараларды жүргізуді; қандай да бір аурудан туындаған психологиялық кешендерді болдырмау және (немесе) жою жөніндегі психотерапиялық шараларды жүзеге асыруды білдіреді.

Аталған іс-әрекет емдік-қалпына келтіру функциясымен байланысты, ол педагог оқушылардың мүмкіндіктеріне сәйкес дене жаттығуларын таңдай алады (жүрек-қантaмыр, тыныс алу жүйелері аурулары, көз аурулары, дене бітімінің бұзылуы, остеохондроз және басқа да аурулары бар балалар үшін); сабақтар өткізу кезінде медициналық практика әзірлеген қарсы көрсеткіштерді ескереді; жаттығу кезінде дене белсенділікті реттейді, жүрек соғу жылдамдығына және шаршаудың сыртқы белгілеріне назар аударады [7].

Сонымен қатар, мұғалімнің аталған іс-әрекетінде оның рекреациялық және сауықтыру функциясы жүзеге асырылады, ол дене және рухани күштерді қалпына келтіру мақсатында белсенді демалысты, спорттық ойын-сауықты және басқа да белсенді әрекеттерді ұйымдастыру үдерісінде пайда болады. Бұл функцияны іске асыру мұғалімнің, мысалы, дене шынықтыру минуттарының кешендерін әзірлеп, оларға пән мұғалімдерін оқытатындығын, ашық ойындарды таңдауды (қатысушылардың жасын ескере отырып) және оларды ұйымдастырушыларға кеңес беруді білдіреді; ашық ойындарды өткізу ережелері бойынша семинарлар ұйымдастырады. Бұл ретте педагог адам ағзасына және жалпы

темекі шегу, алкоголь және есірткі заттарын пайдалану қоғамының жай-күйіне әсер етудің мәнін тереңірек түсіндіре білуі тиіс; дұрыс тамақтанудың артықшылығын дәлелді түрде түсіндіру; оқушылар мен ата-аналарды шынығу және жеке гигиенаны сақтау қажеттілігіне сендіру.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу дене шынықтыру және спорт педагогінің ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғалармен жұмыс жасауда, әсіресе, оңалту (қалпына келтіру) қызметінде келесі кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруына тікелей байланысты екендігін көрсетті:

1. Мүгедектіктің барынша типтік нозологиялық түрлерін, адам ағзасының бұзылған функцияларын қалпына келтіру заңдылықтарын білу;

2. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды қалпына келтіру үдерісін іске асыратын мамандардың пәнаралық тобында жұмыс істей білу;

3. Жаттығулар кешендерін жүргізе білу, бұзылған немесе уақытша жоғалған функцияларды қалпына келтіру мақсатында денсаулық жағдайында ауытқулары бар адамдарға әсер етудің дене құралдары мен әдістерін қолдана білу;

4. Адам ағзасы функцияларының бұзылуынан немесе уақытша жоғалуынан туындаған тіршілік әрекетінің шектеулерін барынша толық жою үшін жағдайларды қамтамасыз ету;

5. Бұзылған немесе біржола жоғалған функцияларға сүйене отырып, денсаулық жағдайында ауытқулары бар адамдарға дене қасиеттерін дамыту, моториканың жаңа тәсілдерін үйрету.

Жоғарыда аталған құзыреттердің қалыптастырылуы дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау бойынша білім беру бағдарламаларын әзірлеу кезінде ескерілуі керек.

Әдебиеттер

- 1 Байбородова Л.В. Педагогика дополнительного образования. Работа с детьми с особыми образовательными потребностями: учебное пособие для вузов. – М.: Юрайт, 2020. – 241 с.
- 2 Lorna M. Dreyer. Inclusive Education. Education for initial teacher training. Publisher: Juta & Company (Pty) Ltd. – 2017. – Pp. 383-400.
- 3 Мовкебаева З.А. и др. Методические рекомендации по подготовке педагогов к внедрению инклюзивного образования / З.А. Мовкебаева, И.А. Денисова, И.А. Оралканова, Д.С. Жакупова. – 2-е изд. – Алматы, 2014. – 165 с.
- 4 2020-2021 оқу жылында Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан қ.: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020. – 332 б.
- 5 Емельянова Т.В., Александров Ю.М. Теоретические аспекты готовности специалистов по физической культуре и спорту к работе в условиях инклюзивного образования // Вектор науки ТГУ. – 2013. – №3. – С. 420-423.
- 6 Годовникова Л.В. Психолого-педагогическое сопровождение обучающихся с ОВЗ: учебное пособие для вузов. – 2-е изд. – М.: Юрайт, 2020. – 218 с.
- 7 Емельянова Т.В. Компетентностный «портрет» будущего педагога инклюзивного образования / Т.В. Емельянова // Вестник Гуманитарного института ТГУ. – 2014. – № 1(15). – С. 13-17.

References

- 1 Baiborodova L.V. Pedagogika dopolnitel'nogo obrazovaniya. Rabota s det'mi s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostyami: uchebnoe posobie dlya vuzov. - M.: Yurait, 2020. - 241 s.
- 2 Lorna M. Dreyer. Inclusive Education. Education for initial teacher training. Publisher: Juta & Company (Pty) Ltd. – 2017. – pp. 383-400.
- 3 Movkebaeva Z.A. Metodicheskie rekomendacii po podgotovke pedagogov k vnedreniyu inklyuzivnogo obrazovaniya / Z.A. Movkebaeva, I.A. Denisova, I.A. Oralkanova, D.S. Zhakupova. - 2-e izd. - Almaty, 2014. – 165 s.
- 4 2020-2021 oku zhylynda Kazakstan Respublikasynyn bilim beru uymdarynda oku procesin uymdastyrudyn erekshelikteri turaly: Adistemelik nuskau hat. – Nur-Sultan k.: Y.Altynsarin atyndagy Ul'tyk bilim akademiya, 2020. – 332 b.
- 5 Emel'yanova T.V., Aleksandrov Yu.M. Teoreticheskie aspekty gotovnosti specialistov po fizicheskoi kul'ture i sportu k rabote v usloviyah inklyuzivnogo obrazovaniya// Vektor nauki TGU. - 2013. - №3. – S.420-423.
- 6 Godovnikova L.V. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie obuchayushchihya s OVZ: uchebnoe posobie dlya vuzov. - 2-e izd. - M.: Yurait, 2020. - 218 s.
- 7 Emel'yanova T.V. Kompetentnostnyj “portret” budushchego pedagoga inklyuzivnogo obrazovaniya / T. V. Emel'yanova // Vestnik Gumanitarnogo instituta TGU. – 2014. – № 1(15). – S. 13-17.

Автор для корреспонденции (первый автор)	Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
Беделбаева Асель Ериковна – магистр, старший преподаватель; Жетісу университеті им. И. Жансүгірова; г. Талдықорған, Қазақстан. e-mail: aselya.mukatova@mail.ru	Беделбаева Асель Ериковна – магистр, аға оқытушы; І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті; Талдықорған қ., Қазақстан. e-mail: aselya.mukatova@mail.ru	Bedelbayeva Assel Erikovna – Master, senior lecturer; Zhetysu University named after I. Zhansugurov; Tal'dykorgan, Kazakhstan. e-mail: aselya.mukatova@mail.ru